

VZTAH MEZI MENTALIZACÍ, ATTACHMENTEM A WELL-BEINGEM U STUDENTŮ UČITELSTVÍ: PSYCHOLOGICKÉ FAKTORY A JEJICH VLIV NA PROFESNÍ ROZVOJ

THE RELATIONSHIP BETWEEN MENTALIZATION, ATTACHMENT AND WELL-BEING IN PRESERVICE TEACHERS: PSYCHOLOGICAL FACTORS AND THEIR INFLUENCE ON PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Magda Nišpanská, Zuzana Pechová, Jan Pícek

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Technická univerzita v Liberci

Abstrakt

Studie zkoumá vztah mezi mentalizací, epistemickou důvěrou, nejistou vazbou a subjektivním well-beingem studentů učitelství z psychoanalytické perspektivy. Výzkum analyzoval data 300 studentů I. ročníků učitelských oborů pomocí sebehodnoticích dotazníků, včetně ECR a MentS. Shluková analýza identifikovala čtyři psychologické profily reflektující interakce těchto faktorů. Získaná zjištění byla potvrzena následně diskriminační analýzou. Výsledky ukazují, že snížená schopnost mentalizace spojená s úzkostí a odmítavostí vede k horší subjektivní pohodě a narušení epistemické důvěry. Studie zdůrazňuje význam attachmentu a mentalizace pro regulaci stresu a naznačuje možné intervence ve vzdělávání budoucích učitelů.

Klíčová slova: mentalizace, epistemická důvěra, well-being, shluková analýza

Abstract

The study examines the relationship between mentalization, epistemic trust, insecure attachment, and the subjective well-being of teacher education students from a psychoanalytic perspective. The research analyzed data from 300 students using self-assessment questionnaires, including ECR and MentS. Cluster analysis identified four psychological profiles reflecting the interactions of these factors. The findings were subsequently confirmed through discriminant analysis. The results indicate that reduced mentalization ability, combined with anxiety and rejection, leads to lower subjective well-being and impaired epistemic trust. The

study highlights the importance of attachment and mentalization in stress regulation and suggests possible interventions in the education of future teachers.

Keywords: *mentalization, epistemic trust, well-being, cluster analysis*

1 ÚVOD

Výzkumy naznačují, že vztah mezi narušenou vazbou a emoční dysregulací je zprostředkován nedostatečnou mentalizací (Fonagy & Bateman, 2016). V učitelské profesi jsou zralá mentalizace a epistemická důvěra klíčové pro zvládání stresu, kvalitu výuky a vztahové klima (Schwarzer, 2021; Rozkovicová et al., 2024). Je důvod k obavám, že učitelé s nízkou mentalizací mohou negativně ovlivnit žáky, zejména v raném věku. Někteří studenti učitelství mají sníženou mentalizaci a volí profesi jako formu kompenzace vlastních obtíží.

2 TEORIE

Mentalizace se rozvíjí v kontextu bezpečné vztahové vazbě, která podporuje sociální učení a otevřenost vůči informacím – klíčové pro transfer poznání v rámci kultury (Tomasello, 2022). Výzkumy a intervence ve školním prostředí ukazují, že podpora mentalizace posiluje sociální interakce a fungování školních komunit (Nišpanská, 2023). Učitelé schopní reflektovat vnitřní stavy studenta posilují jeho sebepoznání a zdravý vývoj jeho Já. Narušená mentalizace omezuje uvědomění si dopadu vlastního jednání a schopnost nadhledu (Fonagy & Bateman, 2016), což negativně ovlivňuje sociální interakce i kvalitu života (Taubner & Sharp, 2024). Tento deficit, spojený s rigiditou, přetrvává navzdory přípravě zaměřené především na odborné a didaktické kompetence, která často opomíjí sebereflexi. Posílení mentalizace by proto mělo představovat prioritu v profesní přípravě učitelů (Schwarzer, 2021).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Studie se zúčastnilo 300 studentů I. ročníku učitelství ve věku 19–22 let, kteří vyplnili sebehodnotící dotazníky během přímých setkání před začátkem výuky.

Všechny materiály a postupy byly schváleny Etickou komisí FP TUL. Pro zjištění typu vztahové vazby byly použité dotazníky ECR-RS (Siroňová et. al, 2022), které měří úzkostný a vyhýbavý attachment k rodičům, partnerům a přátelům. MentS (Dimitrijević et al., 2017) hodnotí schopnost mentalizace – rozpoznávání a interpretaci mentálních stavů u sebe i druhých – a zahrnuje tři subškály. ETMCQ (Campbell et al., 2021) zkoumá epistemickou důvěru, nedůvěru a důvěřivost ve spolehlivost informací přicházejících od druhých. PGWB-S (Grossi, Compare, 2006) měří celkovou psychologickou pohodu. CompACT (Ptáček, Jelínek, 2024) hodnotí psychologickou flexibilitu prostřednictvím 17 specifických škál zaměřených na kognitivní a emoční adaptabilitu.

4 VÝSLEDKY

Účelem analýzy K-means v programu TIBCO Statistica bylo identifikovat různé profily studentů na základě jejich standardizovaných výsledků a ověřit rozdíly v zastoupení pohlaví mezi shluky. Z vypočítaných řešení byl jako nejvhodnější stanoven výsledný počet čtyř shluků, což bylo potvrzeno analýzou dendrogramů pro hierarchické shlukování a jeho psychologickou smysluplností ve vztahu k modelu čtyř typů vztahové vazby. Následná diskriminační analýza potvrdila signifikantní rozdíly mezi čtyřmi shluky s odlišným zastoupením pohlaví, což naznačuje různé adaptační vzorce. U skupiny s nevyřešeným attachmentem se objevila paradoxní kombinace vysoké důvěřivosti, nedůvěry a epistemické důvěry, spojená s nízkou sebestmentalizací, což může souviset s akcentovanými rysy osobnosti, případně se situačním či chronickým traumatem vztahové vazby. U studentů s odmítavým attachmentem překvapivě nízká mentalizace druhých korelovala s vyšším well-beingem.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Analýza potvrdila, že attachment, mentalizace, epistemická důvěra a mentální flexibilita jsou propojené a mohou predikovat well-being (Schwarzer et al., 2021). Tato zjištění vybízejí k úvaze, jak mohou vysokoškolské programy lépe reagovat na individuální osobnostní charakteristiky studentů, například prostřednictvím podpůrných intervencí zaměřených na rozvoj mentalizace. Do budoucna je vhodné sledovat stabilitu identifikovaných profilů, jejich vztah k možnostem

profesního rozvoje. Studie je proto koncipována jako longitudinální, později plánujeme srovnání různých věkových kohort. Výzkum může zároveň přispět k tvorbě podpůrných intervencí pro studenty učitelství s rizikovými osobnostními charakteristikami, případně i k rozvoji výběrových mechanismů zohledňujících žádoucí osobnostní předpoklady pro učitelskou profesi.

PODĚKOVÁNÍ

Výzkum je podporován operačním projektem OP JAK “UčiTUL”. Registrační číslo projektu: CZ.02. 02. XX/00/23_019/0008386.

6 LITERATURA

- Campbell, C., Tanzer, M., Saunders, R., Booker, T., Allison, E., Li, E., O'Dowda, C., Luyten, P., Fonagy, P. (2021). Development and validation of a self-report measure of epistemic trust. *PLoS ONE*, 16(4), e0250264. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0250264>
- Dimitrijević, A., Hanak, N., Vukosavljevic-Gvozden, T., & Opačić, G. (2017). Mentalization and its measurement: The Mentalization Questionnaire (MentS). *Psychological Reports*, 120(2), 268–287. <https://doi.org/xxxxx>
- Fonagy, P., & Bateman, A. W. (2016). Adversity, attachment, and mentalizing. *Comprehensive Psychiatry*, 64, 59–66. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2015.11.006>
- Grossi, E., & Compare, A. (2006). Psychological General Well-Being Index (PGWB-S). *Journal of Behavioral Medicine*, 29(5), 433–445. <https://doi.org/xxxxx>
- Ptáček, M., & Jelinek, M. (2024). Assessing psychological flexibility: The psychometric properties of the Czech translation of the CompACT questionnaire. *Československá psychologie*, 68(1), 30–48. <https://doi.org/10.51561/cpsych.68.1.30>
- Rozkocová, A., Urbánek, P., Picková, H., Jursová, J., Nišpanská, M. & Dymokurský, O. (2024). Sociální klima učitelských sborů: Kvalitativní kvaziexperiment. *Orbis Scholæ*, 17(2). 1-30. <https://doi.org/10.14712/23363177.2024.7>

- Schwarzer, N.-H., Nolte, T., Fonagy, P., Griem, J., Kieschke, U., & Gengelmaier, S. (2021). The relationship between global distress, mentalizing and well-being in a German teacher sample. *Current Psychology*, 42, 1239–1248.
<https://doi.org/10.1007/s12144-021-01467-3>
- Siroňová, Aneta & Cígler, Hynek & Ježek, Stanislav & Lacinová, Lenka. (2020). Psychometric Characteristics of the ECR-RS, Structure of the Relationship between Global and Specific Attachment – Cross-Validation of the Results Using the Czech and Original Versions of the ECR-RS. *Studia Psychologica*. 62. 291–313. 10.31577/sp.2020.04.806.
- Taubner, S., & Sharp, C. (2024). Mental flexibility and epistemic trust through implicit social learning: A meta-model of change processes in psychotherapy with personality disorders. *Clinical Psychology in Europe*, 6 (Special Issue).
<https://doi.org/10.32872/cpe.12433>
- Tomasello, M. (2022). Wie Kinder falsche Überzeugungen verstehen lernen: Ein Konzept der geteilten Intentionalität. In H. Kirsch, T. Nolte, & S. Gengelmaier (Eds.), *Soziales Lernen, Beziehung und Mentalisieren* (pp. 76–104). Vandenhoeck & Ruprecht Brill Deutschland GmbH.
<https://doi.org/10.13109/9783666408038.76>